

26.-27. Mart/March 2021.

UTJECAJ COVID-19 NA OBRAZOVANJE DJECE PUTEM INTERNETA KORIŠTENJEM ONLINE PLATFORMI, KAO I RAZVOJ ELEKTRONSKOG POSLOVANJA U VRIJEME PANDEMIJE

Nehad Gaši, MA, e-mail: nehad.gasi@iu-travnik.com

Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Bosna i Hercegovina

Dina Vrebac, BA, e-mail: dina.vrebac@iu-travnik.com

Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Bosna i Hercegovina

Pregledni članak

Sažetak: U ovom radu bazirali smo se prvenstveno na nastalu situaciju sa COVID-19, koja je pogodila čitav svijet i svaki poslovni sektor, kao i obrazovne sisteme širom svijeta, te na koje načine nam informacione tehnologije pomažu u odnosu na standardne načine izvođenja nastave i obrazovanje, odnosno praćenje nastave putem jednog novog načina koji se do nastale situacije sa virusom koristio u jako malom procentualnom broju. Navedena je definicija online učenja i poslovanja, kao i osnovni i složeni modeli online poslovanja koji su najčešće u upotrebi. Navedene su aplikacije, odnosno pomagala koja su projektovana da bi se jedan nastavni proces i poslovanje odvijalo nesmetano putem internet, odnosno u online načinu. Također je opisan i razvoj e-poslovanja, kao i plaćanje putem interneta koje je postalo svakodnevica, i navedena su i sredstva koja se plaćaju putem interneta, odnosno elektronski i načini na koji se ta sredstva uplaćuju. U radu je također opisano koje su to prednosti, a koji nedostaci ovakvog vida plaćanja i u kojem smislu sam olakšavaju svakodnevni posao koji radimo. U jednom dijelu rada je opisano i koje su to prednosti koje bankama donose elektronski platni promet.

Ključne riječi: COVID-19, online, internet, zaštita, e-poslovanje, aplikacije, obrazovanje, sistem, pandemija

THE IMPACT OF COVID-19 ON THE EDUCATION OF CHILDREN VIA THE INTERNET USING THE ONLINE PLATFORM, AS WELL AS THE DEVELOPMENT OF ELECTRONIC BUSINESS DURING THE PANDEMIC

Abstract: In this paper, we based primarily on the situation with COVID-19, which affected the whole world and every business sector, as well as education systems around the world, and in what ways information technology helps us in relation to standard ways of teaching and education, that is, monitoring teaching through a new method that was used in a very small percentage until the situation with the virus. The definition of online learning and business is given, as well as the basic and complex models of online business that are most commonly used. Applications, i.e. aids that are designed for a teaching process and business to run smoothly via the Internet, i.e. online, are listed. The development of e-business is also described, as well as payment via the Internet, which has become every day, and it is also listed. funds paid via the Internet, i.e. electronically and the ways in which these funds are paid. The paper also describes the advantages and disadvantages of this type of payment and in what sense they facilitate the daily work we do. In one part of the paper, it is described what are the advantages that electronic payment transactions bring to banks.

Keywords: COVID-19, online, internet, protection, e-business, applications, education, system, pandemic

UVOD

Pojava COVID 19 pandemije iz temelja je promjenila svakodnevni život stanovnika cijele planete. Uvukla se u sve segmente naših života i ostavila određenu promjenu. Od slobode kretanja, načina rada i radnog vremena pa sve do obrazovanja, poslovanja, itd., Reakcije vlada i kriznih štabova koji su fokusirani na zaštitu zdravlja ali i samih života ljudi, odzrazila se i na funkcionisanje obrazovnog sistema. Školarci su se iz školskih zgrada, prebacili u svoje domove odakle su preko raznih online platformi nastavili svoje obrazovanje.

Od samog početka bilo je jasno da ni jedna zemlja, pa tako ni Bosna i Hercegovina, nije u dovoljnoj mjeri pripremljena na ovakvu situaciju ni u tehničkom a ni u profesionalnom smislu, pa su rješenja i korišteni modeli koji su omogućili nastavak nastave, bili više nego raznoliki.

Da li se može online putem osigurati dovoljna kvaliteta nastave kao i tradicionalnim putem? Da li će COVID pandemija ostaviti značajan hendikep kad je u pitanju obrazovanje, naročito mlađih generacija? Da li su učenici i student ozbiljno shvatili online nastavu? Neka su od niza pitanja koja nam prolaze kroz glavu.

Budući da škola predstavlja početnu stepenicu kada su u pitanju obrazovanje, učenje, sticanje obaveze, određene odgovornosti i svakodnevne aktivnosti, online nastava će ostaviti traga. Kad postavimo pitanje da li se ozbiljno shvata online škola kao i uobičajeni odlazak u školi? Naravno da ne. Teško je dočarati svom djetetu da iz udobnosti svog doma ima obavezu da pažljivo prati online nastavu i izvršava zadate obaveze.

Kad govorimo o digitalnim rješenjima, ona nam zaista pružaju ogromne mogućnosti. Online platforme poput ZOOM-a, Microsoft Teams-a i Google Classrooma pokazale su se odličnim. Međutim, da li smo se mi koji se koristimo njima isto tako pokazali?

Većina nas se po prvi put susrela sa ovim online platformama, kako učenici, tako i profesori. Naravno, pojedinci su se snašli a nekima je ovo bio veliki izazov, i još uvijek je.

Takođe, isti ovi alati mogu povećati i izloženost djece rizicima na internetu. Povećana upotreba interneta može izložiti djecu većim online rizicima, poput seksualnog iskorištavanja i zastrašivanja putem interneta.

Iako se neće svi rizici pretvoriti u stvarnu štetu, ali djeca koja se suočavaju s drugim problemima u svom životu mogu biti ranjivija. Važno je da mjere za ublažavanje rizika budu uravnotežene s dječjim pravima na slobodu izražavanja, pristup informacijama i privatnost. Informisanje i angažovanje djece i jačanje njihovih vještina za sigurno korištenje interneta predstavljaju ključnu liniju odbrane.

OSNOVE INTERNETA

Osnove Interneta postavljene su šezdesetih godina u Americi, iako se Internet kao termin prvi put pojavljuje osamdesetih godina prošlog vijeka. Prvi projekat izgradnje jedinstvene mreže je ARPANET (Advanced Research Project Agency Network). Finansiralo ga je ministarstvo odbrane SAD. Sedamdesetih godina na ovu mrežu se priključuju univerziteti u SAD, a osamdesetih akademske institucije Evrope. Za širenje mreže od krucijalnog značaja je definisanje komunikacionog protokola (TCP/IP – Transmission Control Protocol/ Internet Protocol) 1974., sa konačnom verzijom 1978. Preokret u razvoju Interneta nastaje devedesetih godina izlaskom i van akademskog okruženja, odnosno legalizacijom komercijalnih aktivnosti na Internetu. Na početku novog milenijuma Internet postaje globalna mreža. Iako Internet djeluje kao jedinstvena svjetska mreža, rječ je o decentralizovanoj organizaciji koju objedinjuje jedinstvena tehnologija rada. Kao takva ona nema vlasnika. Iako postoje standardi, ne postoji niko ko nadgleda da li se oni poštuju.

Tehnicki, Internet se opisuje kao "mreža svih mreža", koja jedinstveno radi na globalnom nivou, iako ima mnogo računarskih mreža koje nisu uključene u Internet. Tačno je da je Internet – globalna računarska mreža koja se sastoji iz hiljada međusobno povezanih mreža koje za međusobno komuniciranje koriste TCP/IP protokol (Transmission Control Protocol/Internet Protocol). Ovaj protokol je omogućio univerzalnost povezivanja računara različitih arhitektura i nezavisnost komunikacije od tehnologije mrežnog povezivanja Interneta za posebne namjene i posebno zaštićeni su intranet i ekstranet. Internet je u suštini mnogo više od računarske mreže. Njegova suština je u onome što Internet može da pruži primjenom u poslovnom procesu i zato se najčešće koristi termin internet tehnologije. Tek njihova primjena čini Internet tržištem informacija, podrškom istraživačkim djelatnostima i poslovnim aktivnostima. Savremene digitalne multimedijalne tehnologije na informatičko-komunikacionoj platformi, neophodan su osnov globalnih poslovnih procesa:

- poslovnih komunikacija elektronskog transfera novca elektronskog transfera tehničke dokumentacije poslovnih transakcija servisa za rezervacije i kupovinu ostalih procesa. A da bi preduzeća uspješno poslovala moraju postati dio globalnih poslovnih procesa.
- Obavljanje kompletnog bankarskog poslovanja direktno iz kuće, bez fizičkog prisustva u banci, danas je uobičajena pojava u razvijenim zemljama svijeta. Banke koriste različite načine da klijentima omoguće što efikasnije i bezbednije obavljanje bankarskih transakcija iz kuće. Internet bankarstvo ili sajber bankarstvo (CyberBanking) predstavlja obavljanje bankarskog poslovanja direktno iz kuće, posredstvom Interneta. Pri obavljanju bankarskih transakcija u Internet bankarstvu:
- nije potreban specijalan softver i ne postoje podaci uskladišteni na klijentovom hard disku (veća sigurnost pri obavljanju transakcija)
- pristup banci i računu je moguć sa bilo kojeg mjesta na svijetu (pod uslovom da na tom mjestu postoji kompjuter priključen na Internet)
- banka brine o održavanju sopstvenog hardverskog, softverskog i zaštitnog

ELEKTRONSKO POSLOVANJE

Tradicionalno poslovanje zasnovano je na korištenju strukturiranih papirnih dokumenata u prethodno definisanoj i opšteprihvacenoj komunikaciji između učesnika u procesu poslovanja. Poslovanje u kome se poslovne transakcije ostvaruju elektronskim putem poznato je pod imenom elektronsko poslovanje (e-business). Sa različitih stanovišta, elektronsko poslovanje se može definisati na različite načine.¹⁹¹ Sa stanovišta komunikacija, predstavlja dostavljanje informacija, proizvoda/usluga, ili plaćanje putem telefona, kompjuterske mreže, ili nekog drugog sredstva. Sa stanovišta poslovanja, predstavlja primjenu novih, digitalnih tehnologija nad već automatizovanim poslovnim transakcijama. Sa stanovišta usluga, predstavlja alat koji korisnicima usluga, daje podatke o firmama i nudi servise boljeg uvida u ponudu, brže i jeftinije. Sa stanovišta on-line perspektive, daje mogućnost kupovine i prodaje proizvoda i informacija putem Interneta i drugih on-line servisa. Generalno, elektronsko poslovanje je kupovina i prodaja informacija, proizvoda i usluga putem racunarske mreže i podrška za bilo koju vrstu poslovnih transakcija putem digitalne infrastrukture. Najpopularniji kanal elektronskog poslovanja jeste Internet.

Postoje dva osnovna modela elektronskog poslovanja:

B2C – Business to Consumer - Oblik poslovanja na Internetu koji pruža direktan interfejs između preduzeća i potrošača. Potrošači naručuju proizvode i servise elektronskim putem od preduzeća. Internet pruža različite mogućnosti marketinškog nastupa preduzeća i omogućava masovni pristup potrošača proizvodima i servisima elektronskim putem.¹⁹²

B2B – Business to Business - Podrazumjeva elektronsko poslovanje koje se odvija između preduzeća (od otkrivanja/pronalazjenja odgovarajuće robe, pregovora, naručivanja, ispostavljanja faktura, plaćanja, distribucije dokumentacije, a nekada i konkretne robe ili usluge, podrške,...).¹⁹³

Postoje još i složeniji oblici poslovanja:

B2B2C (Business to Business to Consumer) i

C2B2C (Consumer to Business to Consumer), koji su kombinacija prethodno opisanih, kao i **C2C**, novi oblik trgovine direktno između potrošača.

¹⁹¹ http://www.academia.edu/5235336/Elektronsko_poslovanje_i_baze_podataka

¹⁹² <http://www.slideshare.net/MiB018/internet-i-elektronsko-poslovanje>

¹⁹³ Ibidem

Razvoj elektronskog poslovanja

Elektronsko poslovanje je posao na duge staze. Nije dovoljno samo primjeniti novu tehnologiju. Potrebno je napraviti i mnoge organizacione promjene, napraviti novi model poslovanja. Elektronsko poslovanje na Internetu kreće od Web site-a prezentacionog karaktera. U sljedećoj fazi to je E-business, kupovina i prodaja, zatim se proširuje djeljenjem informacijama i prerasta u inteligentni e-business end to end poslovni proces. Elektronsko poslovanje uglavnom podrazumjeva poslovanje preko računara, ali širenjem mobilne telefonije sve više poslovnih transakcija odvija se preko mobilnog telefona. Prema prognozama Gartner Group, 2004. Godine bar 80% B2C elektronske trgovine odvija se preko inteligentnih mobilnih telefona korišćenjem bežičnog aplikacionog protokola (WAP – Wireless Application Protocol).

PLAĆANJA PUTEM INTERNETA

Modeli plaćanja u Internet poslovanju

Dva osnovna modela plaćanja su:

- Cash like - sistem koji podrazumjeva pretplatu. U ovakvim sistemima određena suma novca se uzima od kupca prije nego što je trgovina obavljena. U ovu grupu spadaju: Smart card, elektronski keš i bankarski čekovi.
- Check like - sistem kod koga se plaćanje obavlja u trenutku kupovine (pay-now) ili po obavljenoj kupovini (pay-latter). Primjer za pay-now grupu su bankomati (ATM – Automated Teller Machine), a za pay-latter je primjer plaćanja kreditnim karticama.¹⁹⁴

Sredstva plaćanja

- Elektronski ili digitalni novac – predstavlja elektronsku zamjenu papirnog novca, i kao takav može se čuvati i trošiti.
- Elektronski čekovi – elektronski dokument, digitalno potpisan kojim se nalaže banci potpisnika da isplati iznos novca sa potpisnikovog računa u određenom roku. E-cek može biti poslat i primljen kao bilo koji e-mail.
- Kreditne kartice – podaci sa kartice se razmjenjuju putem Interneta bez šifriranja, međutim problem su tajnost podataka i identitet pravog vlasnika kartice.
- Šifrovane kreditne kartice – podaci o kreditnoj kartici se šalju u vidu šifrovane poruke, primalac (prodavač) provjerava identitet kupca kao vlasnika kreditne kartice, prodavač vrši provjeru informacija o kartici i digitalnom potpisu, banka šalje potvrdu ispravnosti.

¹⁹⁴ http://www.link-elearning.com/lekcija-Elektronska-pla%C4%87anja_6950

26.-27. Mart/March 2021.

- Potvrda treće strane – brojevi kreditnih kartica ne putuju Internetom, već preko finansijskog posrednika.

Načini plaćanja preko Interneta

- Kombinacija telefon – kartica
- Plaćanje pouzecom - korisnik na Internetu nalazi traženu robu
- Poručuje prijavom na sajtu.
- Robu donosi dostavljač ili poštar
- Plaća se direktno dostavljaču
- Loša strana je što se jedan dio robe vraća, nije preuzeta, a troškovi su već napravljeni.¹⁹⁵
- Plaćanje preko žiro računa - korisnik nalazi robu na Internetu
- Sa sajta dobija cijenu i broj žiro računa na koji treba da uplati novac.
- Korisnik plaća u banci i šalje potvrdu trgovcu.
- Roba se poslije toga dostavlja poštom ili dostavljačem.
- Loša strana je što korisnik mora da odradi veliku proceduru sa bankom, a roba stiže kasnije.
- Plaćanje karticama – Faza informisanja sa elektronskog kataloga
- Faza dogovora i ugovaranja / registracija na strani trgovca, provjera i potvrda autentifikacije, izbor servisa i poručivanje, provjera stanja na računu kupca i kreditne sposobnosti, potvrda narudžbine/.
-
- Faza plaćanja / slanje kriptovanih podataka, provjera i potvrda kriptovanih podataka, slanje ključa za dekriptovanje i slanje debitnog računa, dekriptovanje i potvrda servisa, slanje potvrde/.
- Faza bankarskog postprocesiranja / prijem podataka o izvršenim transakcijama, zaduživanje računa korisnika, formiranje zbirnih naloga po trgovcima, izvršenje plaćanja trgovcima /.

¹⁹⁵ http://www.link-elearning.com/lekcija-Elektronska-pla%C4%87anja_6950

Sistemi plaćanja preko Interneta

Na Internetu je definisano više od 150 različitih sistema plaćanja:

- Plaćanje običnim karticama:

First Virtual

CyberCash

E-cash

- Plaćanje smart karticama:

NetCash

Mondex

Razlika između E-cash i NetCash načina plaćanja - korištenje obične odnosno smart kartice je u toku novca, koji u prvom slučaju ide iz banke, a u drugom od kupca direktno prodavaču, jer novac posjeduje na svojoj smart kartici. U oba slučaja kupac najprije obavlja transakciju – u oba pravca, sa bankom. Prodavac u prvom slučaju obavještava banku i traži potvrdu o izvršenom plaćanju, a u drugom sam transferiše novac svojoj banci.

- Mikroplaćanja:

Millicent

NetBill

CyberCoin

Ovi sistemi, kako sam naziv kaže, se koriste za mala plaćanja (ispod 1 \$). Sistem Millicent-a podrazumjeva da kupac kupi karticu, kao telefonsku. Novac se skida sa nje. Prosljeđuje se posredstvom brokera koji ga prikuplja i periodično dostavlja prodavcu.

-Ruski platni sistemi:

PayCash

Cyberplat¹⁹⁶

Rade se u saradnji sa konkretnim bankama. PayCash obezbjeđuje potpunu anonimnost, korisnik otvara račun preko Interneta, dobija PIN i PASSWORD i nadalje raspolaže njime korišćenjem pomenutih šifara. Banka koristi adekvatne bezbjednosne sisteme. CyberPlat radi korišćenjem kartica i elektronskih čekova. Kupac formira korpu sa robom, prodavač digitalno potpisuje ovaj zahtjev i to se smatra računom. Kupac svojim potpisom – potpisuje račun, koji se sada smatra čekom. Ček prodavac dostavlja banci i novac se prenosi sa računa kupca na račun prodavca, naravno uz sve provjere od strane banke.

¹⁹⁶ <http://blog.limundograd.com/2014/04/sistemi-placanja-na-internetu-svetski-i-domaci-trendovi-2/>

26.-27. Mart/March 2021.

Najčešći poslovi banaka na Internetu

- Pristup i pregled stanja na računima korisnika
- Evidencija svih transakcija
- Plaćanja
- Transfer novca sa računa na račun
- Izmjena informacija
- Naručivanje čekova
- Kontakti.

PREDNOSTI I NEDOSTACI INTERNET BANKARSTVA

Prednosti internet bankarstva

Internet bankarstvo ima niz prednosti u odnosu na tzv. tradicionalno (filijalno) poslovanje banaka. Prednosti se uglavnom ogledaju u vremenskoj i prostornoj neograničenosti, brzini obavljanja transakcija, niskoj cjeni i širokom asortimanu bankarskih proizvoda i usluga.

Nedostaci Internet bankarstva

Nedostaci Internet bankarstva najviše su izraženi u odsustvu sigurnosti pri obavljanju poslovanja, zakonskoj neregulativi, nedostatku privatnosti, otuđenosti i odbojnosti prema inovacijama i opasnosti od zloupotrebe Internet bankarstva u kriminalne svrhe. Sigurnost, odnosno nedostatak sigurnosti i sistemi zaštite na Internetu su ključni faktori rasta i razvoja Interneta.

Platni promet u bankama – potsticaj elektronskom bankarstvu

Reformom platnog sistema u bankama, započinje proces oblikovanja savremene finansijske infrastrukture koji će se odraziti na poslovanje i banaka i preduzeća. Dakle obaveza je banaka da za pravna lica obezbede novi finansijski servis. To je značajno povećanje obima poslovanja i može se riješiti na jedan od dva načina:

- Povećanjem broja svojih šaltera i šalterskih radnih mjesta ili
- Obezbeđenjem elektronskog bankarstva (elektronskog platnog prometa)

26.-27. Mart/March 2021.

Prednosti koje banci donosi elektronski platni promet

1. Unos i kontrola podataka platnih naloga prepušta se komitentu. Radi se o hiljadama naloga koje bi inače morali da unose i kontrolišu zaposleni radnici u banci.
2. Cjena pojedinačne transakcije je 10 do 15 puta niža od cijene obrade transakcije na klasičan način preko šaltera.
3. Pružanje kvalitetnije usluge komitentima istovremeno sa preuzimanjem na vođenje njegovog računa.
4. Brzo širenje baze komitenata na širem geografskom području, jer komitent može da bira kojoj banci će poveriti vođenje svog računa – znači i tamo gdje banka nema nikakav šalter na području gdje živi i radi komitent.
5. Smanjenje troškova kroz nepotrebno otvaranje šaltera i zapošljavanje šalterskih radnika.
6. Smanjenje troškova papira kao i poštanskih troškova u svakodnevnom poslovanju jer se oni formiraju kod komitenta(nalozi, izvodi, PTT marke).
7. Preuzimanje komitenata od banaka koje ne nude elektronsko bankarstvo, znači povećanje broja komitenata i dobiti po osnovu ovog posla.
8. Veoma lako preuzimanje velikog broja komitenata u veoma kratkom vremenu, jer broj bankarskih službenika nije ograničavajući faktor.
9. Smanjivanje redova u bankama, jer banka koja radi na klasičan način i ima veliki broj komitenata može da očekuje nezadovoljstvo klijenata čekanjem u dugim redovima.
10. Elektronsko bankarstvo primorava na visok stepen zaštite pristupa podacima i na strani klijenata i kod banke, što nije slučaj u klasičnom poslovanju.
11. Mogućnost preusmjerenja šalterskih radnika na druge poslove (npr. marketinške poslove prodaje usluga elektronskog bankarstva, što bi još više povećalo broj komitenata opredjeljenih za brz i konforan način rada, iz svojih kancelarija).
12. Mogućnost uspostavljanja novih tržišnih kanala poslovnog komuniciranja, na relaciji banka-komitent-banka.

ZAKLJUČAK

Kriza COVID-19 naučila nas je kako povećati otpornost poslovanja, počevši od vodstva, preko zaposlenika i tehnologije, pa sve do operativnih poslova. Voditelji poslovanja trebaju preuzeti odgovornost u krizi, reagirajući pravovremenim planiranjem i nadzorom kako bi omogućili prilagodbu poslovanja na razvoj situacije. Tehnologija može poboljšati razumjevanje cjelokupne situacije i pomoći zaposlenicima da se nose s izazovima, ali upravljanje financijama je također jedan od prioriteta. Kako odgovoriti na COVID-19, pitanje je koje se nametnulo kao jedan od najvećih organizacijskih izazova u ljudskoj historiji. Širom svijeta firme i zaposlenici morali su se prilagoditi radikalnim promjenama u načinu života i rada. Kreatori politika morali su donositi mjere i pronaći rješenja kako bi pomogli komercijalnom sektoru. Istovremeno, brojni doktori i naučnici neumorno rade kako bi bolje razumjeli i zaustavili globalnu pandemiju. Razvoj Internet tehnologija je svuda u svijetu, pa i u našoj zemlji doveo do mogućnosti da se poslovanje obavlja elektronskim putem. To je kompleksan zahvat koji zahtjeva angažovanje stručnjaka različitih oblasti i znatne novčane investicije. Privredni i finansijski subjekti u BiH su zainteresovani za elektronsko poslovanje radi lakšeg komuniciranja sa domaćim i inostranim partnerima i komercijalnih prednosti na tržištu. Početak Internet bankarstva vezuju se za SAD. Prve banke koje su pružale kompletne Internet bankarske proizvode i usluge bile su Wells Fargo banka i SFNB banka. Od tog vremena do danas preko 200 svjetskih banaka nudi svojim klijentima kompletan asortiman proizvoda i usluga Internet bankarstva. Internet bankarstvo predstavlja najbrži, najekonomičniji i najefikasniji način obavljanja bankarskog poslovanja. Internet bankarstvo omogućava obavljanje bankarskog poslovanja 24 sata dnevno, 365 dana u godini i to direktno iz kuće ili iz bilo kog mjesta na svijetu gdje postoji kompjuter i priključak za Internet. Prednosti Interneta u odnosu na klasično (filijalno) bankarstvo ogledaju se u vremenskoj i prostornoj neograničenosti, brzini obavljanja transakcija, niskoj cjeni i širokom asortimanu bankarskih proizvoda i usluga. Što se tiče obrazovanja i obrazovnog sistema, ukoliko premjestimo gledište iz ugla nastavnika ili učitelja, također je posao otežan. Održati pažnju djeteta na važnim lekcijama je jako teško. Pozornost slušatelja luta. Najveći teret stavljen je na roditelje koji su primorani kontrolisati rad djeteta, što bi inače bio zadatak nastavnika, učitelja ili profesora. Takođe, alati koji se koriste za online učenje i nastavu, mogu povećati i izloženost djece rizicima na internetu. Povećana upotreba interneta može izložiti djecu većim online rizicima, poput seksualnog iskorištavanja i zastrašivanja putem interneta.

LITERATURA

Knjige

1. F. Bonchi et al., „Social Network Analysis and Mining for Business Applications”, ACM Transactions on Intelligent Systems and Technology (TIST), vol. 2, no. 3, 2011.
2. G. Ngai et al., „Deploying a Wearable Computing Platform for Computing Education”, IEEE Transactions on Learning Technologies, vol. 3, no. 1, pp. 45–55.
3. S. Nakamoto (n.d.), Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System.
4. C. Chambers, „How virtual are virtual economies? An exploration into the legal, social and economic nature of virtual world economies”, Computer Law & Security Review, vol. 27, no. 4, pp. 377–384, 2011.
5. E. Strömmer et al., „Application of near field communication for health monitoring in daily life”, Conference Proceedings: Annual International Conference of the IEEE Engineering in Medicine and Biology Society, 2006.
6. Radivojević M., Elektronsko poslovanje, Visoka škola, Koledž za informatiku i menadžment Janjoš, Prijedor, 2009. god. ISBN 99938-25-07-7 34
7. Radivojević M., Digitalna ekonomija, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, 2010. ISBN 999382507-7

Internet izvori

1. http://www.academia.edu/5235336/Elektronsko_poslovanje_i_baze_podataka
2. <http://www.slideshare.net/MiB018/internet-i-elektronsko-poslovanje>
3. http://www.link-elearning.com/lekcija-Elektronska-pla%C4%87anja_6950
4. <http://blog.limundograd.com/2014/04/sistemi-placanja-na-internetu-svetski-i-domaci-trendovi-2/>
5. <https://www.unicef.org/montenegro/price/covid-19-i-njegov-uticaj-na-za%C5%A1titu-djece-na-internetu>
6. <https://allmasy.com/2020/04/12/kako-odabrati-platformu-za-online-nastavu-top-10-najvise-koristenih-platformi/>